

Att älska annorlunda

av GUNILLA MARIA OLSSON

Könsidentitet och sexuell läggning rör frågor som under flera decennier förekommit i samhällsdebatten. Traditionella normer och snäva kategorier utmanas av ett friare synsätt, både i fråga om hur kön ska förstås och hur sexualiteten uttrycks. På senare tid har beteckningen hbtq blivit vedertagen då man talar om situationen för homo- och bisexuella, transpersoner och queer.

I den här artikeln tar jag min utgångspunkt i en nyligen utkommen antologi: *Bekänna färg. Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld* (Red. Olof Edsinger & Ray Baker, Apologia förlag, 2019). Antologin består av 14 kapitel där frågan om hbtq behandlas av teologer, men där finns också fem självbiografiska inslag under rubriken ”Min berättelse”. De fem berättelserna är alla skrivna av personer som trots svårigheter bestämt sig för att leva enligt en traditionell syn på äktenskap alternativt i celibat.

Jag är inte teolog och lämnar därför de teologiska frågorna därhän, för att i stället fokusera antologins innehåll. Min ambition är att vidga perspektivet något och utgå från en förståelse av människors olikheter i fråga om könsidentitet och sexuell läggning, men även försöka formulera tankar om vad ett kristet kärleksbudskap betyder.

Var står vi i dag?

Sverige är ett förhållandevis tolerant land,

vilket avspeglas i till exempel lagstiftning och media. Homosexuella behöver inte dölja sin kärlek, transpersoner som vill, kan uppträda öppet och kampen för lika rättigheter pågår inom många olika sektorer. Visst förekommer det motstånd och tecken på ogillande, men hbtq-personer har trots allt ett visst rättsligt skydd. De ska inte behöva utstå trakasserier eller diskriminering. Arbetar man inom vården får man lära sig att använda ett könsneutralt språkbruk.

Jag gjorde nyligen ett misstag då en kvinna presenterade sig som svägerska och jag frågade retoriskt ”då är du alltså gift med NN:s bror?”. Nej, blev svaret, ”jag är gift med hennes syster”. Jag insåg mitt misstag och bad om ursäkt.

Det här exemplet sätter fingret på den centrala frågan, nämligen i vilken utsträckning könet är en entydig och grundläggande faktor i vår identitet, en gång för alla fastlagd och förknippad med olika attribut och roller. Förändringar i uttryck kan förstås skönjas i historiskt perspektiv, liksom skillnader mellan länder och kulturer. Här i Sverige håller vi på att lära oss att tala om partner i stället för flick- eller pojkvän, att vänja oss vid att barn kan komma till familjer på olika sätt och att föräldraskap kan se annorlunda ut än vad det gör i en klassisk kärnfamilj. Vidare förekommer det att barn ges könsneutrala namn och fostras i könsneutral anda, allt med den övergripande målsättningen

att ingjuta acceptans för individens eget val av könsidentitet och livsstil.

Skrapar man lite på ytan märker man dock att detta förhållningssätt inte är helt okomplicerat. Frågan om hur könet uttrycks väcker känslor. Bland annat är det naturligt för oss att vilja kategorisera dem vi möter och spontant försöka fånga en sådan aspekt som könstillhörighet. Ett tvetydigt yttre väcker undran. Men vi är också olika sinsemellan vad gäller förmågan att tolerera den här osäkerheten.

Det är emellertid helt klart att vår accepterande hållning i Sverige står i bjärt kontrast till den verklighet som möter många i andra länder. Ett exempel är situationen i Centralafrika, där personer med homosexuell läggning får utstå en ofattbar grymhet. Det är inte bara fråga om social utstötning och fördömande, utan misshandel, tortyr och mördande (Annika Hamrud: *Fundamentalisterna. De nya kyrkorna och hatet mot hbtq-personer*. Natur & Kultur, 2019). Hatet och våldsanvändningen utgår ofta från religiöst inflytande från västvärlden. Det framgår av Hamruds reportagebok, att missionerande kyrkor har fört med sig en kategoriskt fördömande inställning och därmed legitimerat våldet. Missionerandet utgår i stor utsträckning från USA, men även svenska frikyrkor nämns i boken.

Sett ur det perspektivet blir det än mer viktigt att skärskåda hur den här frågan hanteras och att nå fram till en ståndpunkt som vägleder handlandet, inte bara inom Sveriges gränser, utan också internationellt. Vi vet att många hbtq-personer känt sig illa sedda och diskriminerade, även i vårt land. Edsinger & Bakers antologi inleds också med en ursäkt för de kränkningar som kristna kan ha gjort sig skyldiga till. Men i Sverige står vi ”på talande fot” och avståndstagande och ogillande leder inte till den gränslösa råhet och brutalitet som skildringar från exempelvis Uganda visar. Dock är det ändå inte alltför många år sedan det förekom mord med homofoba motiv även i Sverige. Det är viktigt att komma

ihåg det, och vill vi vara ett civiliserat land, så måste vi också ta ansvar för vad kristna missionärer tar med sig till andra kulturer. Man kan och bör fråga sig vad ett kristet kärleksbudskap innebär.

Biologisk bakgrund till sexuell läggning

För att förstå fenomenet hbtq behöver vi kunskap om människans biologi och utveckling. Denna kunskap betyder inte att man automatiskt landar i en viss normativ uppfattning, den ger fakta som utgångspunkt för fortsatt diskussion. Och där forskningen befinner sig i dag är vi klara över att det finns ett kontinuum, där flertalet människor är heterosexuella och har en identitet som överensstämmer med det biologiska könet. Det ger en majoritetskultur med heterosexuella par och traditionell familjebildning.

Dock finns det de som avviker från det vanligaste mönstret, och här följer några exempel. Det finns människor som är asexuella och därför inte har någon drivkraft att alls gå in i ett parförhållande. En del kan ha en ambivalent könsidentitet, så kallad könsdysfori, och bland dessa finns de som vill byta kön genom kirurgiska ingrepp. Transpersoner däremot brukar växla identitet genom att ibland klä sig som motsatt kön. Vad gäller sexuell attraktion så förekommer bisexualitet hos en del personer, som tidvis kan ha samkönade förhållanden, men även kan utvecklas i heterosexuell riktning. Slutligen finns de med uteslutande homosexuell läggning, där valet av partner alltid är samkönat, lika dedikerat som motsatsen för den heterosexuella personen.

För att illustrera denna variation är det behändigt att tänka såsom man gör i vissa kulturer, nämligen att se könet som mer diversifierat än enbart uppdelat på två. Det förekommer att man talar om åtta kön och syftar då på att de som fötts med en manlig respektive kvinnlig biologi kan utveckla en maskulin eller feminin identitet, vilket ger upphov till fyra olika kategorier. Nästa steg

är den sexuella orienteringen som kan vara antingen homo- eller heterosexuell, vilket utmynnar i åtta olika sätt att manifesteras könsroll och sexualitet.

Av det sagda förstår vi att bilden kan vara mångfacetterad och föränderlig, långt ifrån varje enkel dikotomi. Här kan naturligtvis inte ges någon heltäckande bild av detta regnbågslandskap, men det kan vara viktigt att slå fast att en variation förekommer. Vanligen skiljer man på det biologiska, det sociala och det juridiska könet. Därtill kommer olika sätt att ge uttryck för sexuell attraktion och att forma sina nära relationer.

Av den anledningen är det förvånande när ett kapitel i antologin berör en numera helt förlegad psykoanalytisk tolkningsram för att beskriva könsidentitetens utveckling. Man utgår där från att föräldrars inbördes relation och uppfostran av barnet formar identiteten avseende kön och sexuell läggning, vilket inte har något forskningsstöd. Liknande försök (som dock inte berörs i antologin) att lansera en mer modern konstruktivistisk teori om könsidentiteten är lika förödande, eftersom den leder bort från de biologiska grundvalarna och ger intryck av att könsidentitet och sexuell läggning är något som enbart skapas i relation till omgivningen, alltså något som individen väljer, alternativt fostras till. Skulle man fråga en person som har egen erfarenhet av hbtq-panoramats, så uttrycker de sig annorlunda. Sin läggning, sin drift och sin hängivenhet är något man "upptäcker", en självinsikt förankrad i en djup personlig upplevelse av det egna livets betingelser. Och om upptäckten hör till det mindre vanliga, där man kanske saknar likasinnade och förebilder, är det ofta förenat med oro och vånda, sannerligen inte något lättvindigt val.

För den som har en sexuell identitet i överensstämmelse med sitt biologiska kön och i enlighet med majoritetskulturens förväntningar, brukar denna upptäckt och insikt tvärtom vara starkt känslomässigt färgad på ett mer löftesrikt sätt. Den personliga utvecklingen kan få en konstruktiv

skjuts framåt, där frigörelse och framtidsutsikter med familj och barn hägrar.

I själva verket kan en individs upplevelse av tvetydighet vad gäller identitet och sexuell läggning förekomma i alla familjekonstellationer, från den mest idylliska kärnfamiljen till den mera kämpande och trasiga uppväxtmiljön. Ibland får man höra att orsaken till en pojkes homosexualitet skulle vara en frånvarande pappa, men i själva verket kan barn växa upp under de mest skiftande omständigheter utan att detta alls har något inflytande på deras preferenser i sexuellt avseende. En problematisk uppväxt är aldrig bra, den utgör givetvis en påfrestning och kan tveklöst forma ett barns framtida val av livsväg. Det är mer tveksamt om det rör sexuell inriktning, som framför allt är biologiskt förankrad. Man bör ta med i beräkningen att det finns en ärftlig komponent. Man kan till exempel fundera över om den frånvarande pappan kanske inte hade en entydigt heterosexuell läggning, kanske inte heller någon fallenhet för vad som förväntades av honom i form av faderskap.

Miljöpåverkan

Det finns alltså inget vetenskapligt stöd för att en viss könsidentitet och sexuell läggning skulle uppstå till följd av omgivningens bemötande, inte heller av saklig information eller liknande. Den som är rädd för hbtq-temat och allt som hör dit, tar kanske tillflykt till idén "att inte väcka den björn som sover". Tyvärr är detta en ganska fruktlös metod. Och om vi inte kan tala om olika former för sexuell orientering, så blir ju även själva tystnaden ett bekymmer. Det blir snarast svårare att förstå sig själv och utveckla en harmonisk identitet om de egna upplevelserna känns förbjudna och inte ens kan benämnas. Med andra ord bör man inte rädas varken kunskap eller självinsikt. Tvärtom är det den vägen som leder till ett mer autentiskt liv, kanske också till klokare val och mindre problem.

Som exempel vill jag gärna berätta om några personliga barndomsminnen. Jag

växte upp med tre bröder och av praktiska och ekonomiska skäl fick jag ofta överta kläder och annat från dem. Det var inget jag uppskattade. Skälet var helt enkelt att det som jag betraktade som pojkläder eller pojksaker inte alls passade mig. Detta är alltså något helt annat än när en transperson fascinerar av att få ikläda sig motsatta könets attribut. Det brukar beskrivas som spännande och lustfyllt. Så inte alls för mig. Att jag uppmuntrades att bli pojkkaktig, eller intalades att det könsspecifika var oviktigt, ändrade inte min grundmurade känsla för vad som var rätt för mig.

Ett annat exempel som jag tydligt minns, är ett besök hos frisören, ja just en herrfrisör! Där satt vi fyra barn, tre bröder och jag och blev klippta på samma sätt. Jag minns min desperata känsla, där jag satt och stirrade in i spegeln medan hårtestarna föll mot golvet. Ser han inte att jag är en flicka, tänkte jag förtvivlat.

En senare erfarenhet skedde inom kyrkans ram. Som barn hade jag bra sångröst och lätt för att lära mig utantill. Tillfällena att uppträda var många. Vid ett julspel bestämdes att min bästa kamrat skulle vara Maria medan jag fick rollen som Josef. Jag hade inga invändningar, även om jag nog hade föredragit rollen som Maria. Vi sjöng vackra sånger för varandra och för Jesusbarnet i krubban. När det var dags för premiär i kyrkan klädde ledarna på oss så att vi skulle se tidstypiska ut och jag minns att jag hade svepande bruna tygsjok från topp till tå. Då utbrast en av ledarna skrattande, att jag såg ut precis som en pojke. Jag minns chocken och obehaget. Vi genomförde det hela som förväntades, men i mitt inre uppstod ett sår. Aldrig mer skulle jag ta på mig rollen som pojke. Det var ju inte jag!

Detta brukar med ett modernt språkbruk kallas att bli "felkönad", vilket kan vara en återkommande och påfrestande upplevelse för den som tycker sig tillhöra motsatsen till sitt biologiska kön.

Dessa exempel är ju av helt anekdotisk karaktär och utgör inte bevis för att könsiden-

titeten är medfödd. Dock tror jag bestämt att vi alla kan och bör erinra oss sådana situationer, där vi fått vår identitet bekräftad eller ifrågasatt. Det är i dessa situationer vi kan förvärva en genuin förståelse både för oss själva och andra. Detta med könsidentitetens utveckling och framväxt fordrar öppna sinnen och självinsikt. Givetvis också fakta om den variationsrikedom som naturen rymmer.

En god Gud

Vid läsningen av de självbiografiska inslagen i antologin framgår att de som haft svårt att komma tillrätta med sin könsidentitet och sexuella orientering också grubblat på vad detta betyder ur kristet perspektiv. I något fall framskymtar en vacklande tro på Gud som den gode Fadern. Och min spontana tanke vid läsningen om denna kamp är att vi människor kan få med oss mycket oönskat ut i livet, såsom genetiskt betingade sjukdomar, funktionsnedsättningar och anlag för psykiatriska problem för att nämna några exempel. Då kan också gudstron vackla eller i varje fall väcka helt berättigade frågor om meningen. Hur ska livet levas på dessa villkor? Vad vill Gud med mig?

Det här är stora och svåra frågor och jag nöjer mig här med att hänskjuta dem till allt det i våra liv som kanske inte har något enkelt eller rationellt svar. Vi kan bara konstatera att våra betingelser kan vara svåra på olika sätt och att svårigheterna manar till utveckling på det personliga planet. Kanske är det i än högre grad en påminnelse till var och en som ingår i ett kristet sammanhang, att besinna sitt ansvar för gemenskapen mellan människor. Det betyder att inte omedelbart tänka i termer av rätt och fel, utan mera mana till eftertanke hur vi bemöter och inkluderar även dem som är olika oss själva.

Konsekvenser och ansvar

Det finns fortfarande en hel del att göra på det här området, och då tänker jag både på det allmänna medvetandet hos gemene

man och på kunskapen inom vården. Även om vi lever i ett förhållandevis tolerant samhälle, så får man ibland höra sorgliga historier om hur personer med en mindre vanlig könsidentitet blir bemötta. Kunskapen om asexualitet saknas ofta och man ser inte hur detta fenomen kan vara kopplat till en psykiatrisk problembild: svårigheter att ta sig framåt i livet, klara steget ut från föräldrahemmet, ordna sitt eget liv och ta omsorg om sig själv. Vad gäller en homosexuell läggning, så brukar den i regel accepteras inom vården, men möjligen förbiser man att det inte alltid är självklart och enkelt att hävda en homosexuell livsstil. Alternativet att leva i celibat tas nog knappast på allvar inom psykiatrisk vård, där man tvärtom brukar se sexuell utlevelse som en friskfaktor.

Det är uppenbart att det allttjämt finns behov av fördjupad kunskap, speciellt inom människovårdande yrken. Självfallet är såväl bi- som homosexuella personer i regel psykiskt friska och detsamma gäller i fråga om asexualitet eller en önskan att avstå från sexuell utlevelse oavsett vilken disposition man har. Förslag på hur ett fullödigt och tillfredsställande liv i gemenskap med andra kan formas, utan att detta sker inom äktenskapets ramar, skulle säkert vara välkommet för många.

Vi har sedan länge omfamnat en inställning att två som gifter sig ska göra det av egen fri vilja, inte för att någon annan valt eller tvingat ett par samman. Och ska denna förening vara ärligt menad och hållbar över tid, till gagn för dem båda och eventuella barn, så måste beslutet bygga på uppriktig självkänedom. Utifrån den ståndpunkten ser jag den enda rimliga hållningen i fråga om hbtq, att varje människa ges möjlighet att ärligt utforska sitt eget inre, vad som göms i ens medfödda utrustning och hur man kan gestalta sitt liv på det sätt som ger förutsättningar för självutgivande kärlek. För den som har en okomplicerad sexuell identitet i överensstämmelse med medfött biologiskt kön bör detta väcka ödmjukhet och bidra till en lyssnande hållning

inför dem som har fått en annan utgångspunkt. Valet av livspartner och livsstil kan likväl vara vanskligt, men är det i än högre grad för den som inte är helt överens med sin könsidentitet eller sexuella läggning.

I antologin ges exempel på personer som avstått ett liv som homosexuell och i stället valt celibat eller traditionellt äktenskap, trots att detta varit förenat med vånda och kamp. Detta kan säkert vara en uppriktigt menad väg för vissa. Men jag ställer mig tveksam till om det gäller generellt. Påståenden att det rör sig om ett "tillstånd som kan och ska botas" bygger inte på ett vetenskapligt korrekt synsätt. Detta sägs heller inte explicit i boken men blir ändå genom framställningens vinkling ett tydligt budskap. Inom vården har man tvärtom i regel anammat en ståndpunkt som innebär att man uppmuntrar var och en till att bejaka och manifestera den identitet man upplever sig ha. Man glömmer då att en människas sociala tillhörighet också har betydelse och att det inte alltid är så lätt att gå emot majoritetskulturens normer, att stå upp för det anorlunda. Dessutom måste man beakta förändringar som eventuellt kan ske över tid. Det finns personer som brutit upp från ett traditionellt äktenskap för att i stället välja ett samkönat förhållande. Om bi- eller homosexualiteten alltid har funnits där, kanske legat slumrande, det kan bara de själva veta. Stödet och vägledningen måste bygga på en utomordentlig lyhörighet för vad som bäst gagnar en sökande individ. Här finns så vitt jag kan se inga enkla lösningar.

Behovet av vägledning

Man kunde önska att det inom kyrkans ram fanns en genuin kunskap och förmåga att ge vägledning, inte utifrån ett kategoriskt och förenklat synsätt som betyder att individen ska inordna sig i något utifrån bestämt, oavsett vad som finns i det medfödda bagaget. I stället fordras det ett stort mått av omsorg om varje människas behov av tillhörighet och acceptans, där vars och ens förmågor kan utvecklas och komma andra till del.

Kyrkans uppgift att erbjuda ett genuint livs-sammanhang och uppriktig gemenskap förutsätter att man klarar av att hantera dessa frågor. Det blir problematiskt för den troende eller sökande människan om dessa för livet så centrala frågor inte tas hand om på ett bra sätt. I stället för att utifrån påtvinga en enkel lösning finns det en annan väg att gå. Var och en måste i sitt liv fatta olika beslut grundade på det egna samvetet, så också i det här fallet.

Livet ställer oss ibland inför valsituationer, där det blir fel hur vi än gör. Min egen erfarenhet leder mig till den ståndpunkten, att vi både kan leva med Bibelns sanning och samtidigt se hur vi människor på olika sätt misslyckas i vår strävan att nå idealen.

Vi gör klokt i att inte döma vare sig oss själva eller varandra, utan snarare öva oss i att verkligen lyssna på Guds tilltal och hitta en väg framåt.

Mycket i livet kan vara motsägelsefullt och svårt att förstå, det gäller inte minst i situationer som dessa, där tanke och känsla förmodligen råkar i kollision. Finns det kristna tilltalet i människans inre och därmed också en önskan att ingå i församlingsgemenskapen, så förutsätter det en kyrka som också kan ta emot och stärka den som kämpar med sig själv. Vi har alla mer eller mindre svårigheter, ingen är fullkomlig och likväl är vi inbjudna att ingå i kyrkans förlåtande gemenskap.